

ANNA BORKOWSKA

Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu
e-mail: anna.borkowska@ppwz.edu.pl; ORCID: 0000-0002-3900-3554

Ocena i samoocena studentów prowadzących zajęcia z języka angielskiego dla słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników badania dotyczących oceny i samooceny zajęć z języka angielskiego dla seniorów prowadzonych przez studentów filologii angielskiej w ramach praktyk pedagogicznych. Analiza wyników dowiodła, że sukcesem procesu dydaktycznego jest z całą pewnością dopasowanie stylu nauczania do potrzeb osób w trzecim wieku. Mowa tutaj przede wszystkim o zwróceniu uwagi na rozwijanie umiejętności komunikacyjnych na podstawie słownictwa funkcyjnego oraz prostych struktur gramatycznych niezbędnych do interakcji w życiu codziennym. Nauczyciele pracujący z seniorami powinni także pamiętać o prostych poleceniach do zadań oraz o zdecydowanie wolniejszym tempie zajęć, które pozwala na przetworzenie i zrozumienie informacji w języku angielskim. Znamienny jest również fakt, że wspierająca atmosfera wpływa pozytywnie na wysoki poziom aktywnego zaangażowania słuchaczy UTW, umożliwiając im dzielenie się swoją wiedzą językową w grupie.

Słowa kluczowe: *seniorzy, nauczanie języka angielskiego, ocena, samoocena*

Ewaluacja nauczania języka obcego oparta jest, z jednej strony, na ocenie kompetencji dydaktycznych i językowych nauczyciela, z drugiej, na umiejętności dostosowania warsztatu metodycznego do specyficznej grupy uczniów bądź studentów. Można więc przyjąć, że kształcenie językowe osób w późnej starości powinno koncentrować się wokół ich potrzeb, które – jak wynika z licznych badań – obejmują przede wszystkim nauczanie w zakresie szeroko pojętej komunikacji oraz interakcji międzykulturowej (zob.: Jaroszewska 2013; Niżegorodcew 2016; Ramírez Gómez 2016; Pawlak i in. 2018; Singleton 2018). Celem niniejszego artykułu jest ocena i samoocena zajęć z języka

angielskiego dla seniorów prowadzonych przez studentów filologii angielskiej. Uwzględniono także dostosowanie metod i technik pracy do specyficznych potrzeb grupy 55 plus.

Główne elementy zajęć z seniorami wymagające dostosowania ze strony nauczyciela języków obcych

Zasadniczym motywem nauki języka obcego wśród seniorów jest uzyskanie kompetencji komunikacyjnych. Zatem można jednoznacznie stwierdzić, że kluczowym elementem oceny i samooceny prowadzących zajęć w grupie senioralnej jest adaptacja stylu nauczania do realizacji celów komunikacyjnych (zob.: Jaroszevska 2013; Nizegorodcew 2016; Ramírez Gómez 2016; Pawlak i in. 2018). Należy podkreślić, iż fundamentalnym zadaniem instruktora jest stworzenie możliwości do aktywnego używania języka obcego w konwersacji oraz pozwolenie studentom na eksperymentowanie z językiem w różnych kontekstach (Alvarado Cantero 2009; za: Ramírez Gómez 2016, s. 27). Takie sytuacje pozwalają na wielokrotne powtórki materiału, które są niezbędne z uwagi na problemy z pamięcią roboczą w wieku starszym, wymagające wzmoczonego wysiłku do odtwarzania nowo nabytych informacji w przyszłości (Stuart-Hamilton 2014, s. 67; Singelton 2018, s. 22). Dlatego nauczyciel powinien zarówno kłaść nacisk na powtarzanie słownictwa funkcyjnego koniecznego w praktycznej komunikacji, jak i promować interakcje, które pobudzają kontakty społeczne oraz – wspólnie z samodoskonaleniem – stanowią istotne elementy motywacyjne do nauki języka obcego w trzecim wieku (Krystoń 2005, s. 190).

Ewaluacja procesu dydaktycznego w kontekście nauczania seniorów jest również ściśle związana z czynnikami natury psychologicznej, a mianowicie ze stworzeniem wspierającej atmosfery oraz partnerskich relacji opartych na współpracy między nauczycielem a studentem w kwestii doboru tematyki zajęć, co – w rezultacie – maksymalizuje zainteresowanie oraz pozwala na wykorzystanie potencjału językowego seniorów (Jaroszevska 2011, s. 500). Warto nadmienić, że zachęcający klimat zajęć pozytywnie wpływa na językową pewność siebie, skutecznie determinując nie tylko wysoki poziom zaangażowania, ale również można uznać, że ośmiela do dzielenia się własnymi doświadczeniami podczas zajęć (zob.: Beisgen, Crouch Kraitichman 2003).

Ponadto zdecydowanie dobrą praktyką jest zadbanie o odpowiednią jakość materiałów dydaktycznych, które ze względu na potencjalnie słabszy wzrok i słuch wymagają technicznego dostosowania do ewentualnych ograniczeń osób w trzecim wieku (Ramírez Gómez 2016, s. 164–166; Jaroszevska 2018, s. 6). Mowa tutaj przede wszystkim o przejrzystości ćwiczeń, wyraźnej wymowie nauczyciela oraz dogodnej organizacji logistycznej w klasie, która – jak wyjaśnia A. Jaroszevska (2018, s. 6) – musi

być poddana indywidualizacji z związku z realistycznymi potrzebami konkretnej grupy senioralnej. Należy wspomnieć także o prostym języku instrukcji do zadań oraz wolniejszym tempie zajęć, które umożliwiałoby efektywne przetwarzanie informacji w trzecim wieku (Wingfield 2000).

Ogólnie rzecz biorąc, identyfikacja wszystkich najważniejszych czynników podlegających ocenie i samoocenie nauczycieli pracujących w grupach senioralnych jest złożona, ponieważ seniorzy stanowią bardzo zróżnicowaną grupę, która w wielu przypadkach ze względu na bogate doświadczenia edukacyjne jest świadoma swoich potrzeb i celów poznawczych. Warto zatem podkreślić, że ewaluacja procesu dydaktycznego oraz samoocena przeprowadzonych zajęć powinna bazować na szeroko pojętej umiejętności nauczyciela nieustannego dostosowania praktyki nauczania do możliwości seniorów, tak aby ułatwić im pokonywanie barier językowych.

Kontekst badania

W literaturze naukowej pojawiają się raporty z badań przedstawiające zalecenia związane z procesem nauczania seniorów języków obcych, mówiące, że instruktorzy muszą przejść specjalne przygotowanie do pracy w tej grupie wiekowej, ponieważ typowa wiedza z zakresu pedagogiki i dydaktyki danego języka obcego nie jest wystarczająca (zob.: Niżegorodcew 2016; Derenowski 2018). Dlatego należy zastanowić się już na poziomie studiów drugiego stopnia, jak pomóc przyszłym nauczycielom poszerzyć swój warsztat dydaktyczny o pracę z osobami w trzecim wieku.

Bez wątplenia jednym z najskuteczniejszych rozwiązań w tym kontekście jest wdrożenie zajęć z języka obcego z seniorami w obowiązkowy program praktyk pedagogicznych realizowany na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela¹. Dział II rozdział 1 ustala, że kształcenie na studiach drugiego stopnia przygotowuje do wykonywania zawodu nauczyciela *do pracy we wszystkich typach szkół i rodzajach placówek*, nie precyzując wieku uczniów/studentów uczęszczających na zajęcia w edukacji pozaformalnej. Zatem pomysł zaangażowania studentów w aktywne nauczanie osób 55 plus jest bezsprzecznie uzasadniony ze względu na demograficzną sytuację polskiego społeczeństwa oraz zmieniający się model starości, który daleki jest od stereotypowego obrazu pasywnego seniora (Jaroszewska 2013; Niżegorodcew 2016; Grotek 2018).

Idea dotycząca prowadzenia kursów języka angielskiego dla studentów-seniorów w Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej (PPWSZ) w Nowym Targu

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli nadal odwołuje się do Rozporządzenia z dnia 17 stycznia 2012 r., które określa standardy kształcenia w zawodzie nauczyciela.

w ramach praktyk pedagogicznych podyktowana została, z jednej strony, faktem otrzymania zgody na otwarcie studiów drugiego stopnia na kierunku filologia angielska, z drugiej natomiast, w związku ze ścisłą współpracą uczelni z Uniwersytetem Trzeciego Wieku (UTW) w Nowym Targu².

Opis badania

Badanie zostało przeprowadzone w trybie obowiązkowego programu praktyk pedagogicznych na studiach magisterskich specjalności nauczycielskiej PPWSZ w Nowym Targu i trwało dwa miesiące. Warto zaznaczyć, że grupa seniorów uczęszczająca na zajęcia z języka angielskiego była homogeniczna pod względem płci (100% kobiet). Kursy odbywały się raz w tygodniu w wymiarze jednej godziny dydaktycznej, w dwóch grupach zaawansowania, a mianowicie na poziomie A1 i A2 według ESOKJ.

Cele i pytania badawcze

Zasadniczym celem badania było poznanie specyfiki ewaluacji procesu nauczania języka angielskiego nakierowanego na studenta-seniora, jak również zachęcenie uczestników badania do samooceny prowadzonych zajęć w tej grupie wiekowej. W szczególności poszukiwano odpowiedzi na następujące dwa pytania badawcze:

1. Jak przyszli nauczyciele języka angielskiego dostosowują prowadzenie lekcji do grupy studentów w późnej dorosłości?
2. O jakich czynnikach należy pamiętać, przygotowując się i przeprowadzając lekcję języka angielskiego w grupie seniorów?

Uczestnicy badania

W badaniu uczestniczyło pięć studentek pierwszego roku studiów magisterskich kierunku filologia angielska PPWSZ w Nowym Targu. Biorąc pod uwagę doświadczenie zawodowe uczestniczek, należy odnotować, iż cztery z nich to aktywne nauczycielki języka angielskiego pracujące w szkołach publicznych. Ponadto doświadczenie zawodowe respondentek było dość zróżnicowane: Ewa pracująca w szkole 11 lat, Łucja – 7 lat, Beata – 2 lata oraz Patrycja – 1 rok³. Z dydaktycznego punktu widzenia

---

² Kursy dla UTW prowadzone są od 2015 r. Od 2018 r. są częścią regularnych praktyk pedagogicznych studiów magisterskich filologia angielska Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu. Kursy stanowią około 10% wszystkich godzin dydaktycznych praktyk (zob.: www.ppwsz.edu.pl).

³ Wszystkie imiona uczestniczek zostały zmienione.

ogromne znaczenie ma fakt, że rozpoczynając badanie, wszystkie uczestniczki nauczały studentów 55 plus przez około 6 miesięcy, w czasie których regularnie obserwowały i nauczały seniorów, uczestniczyły w indywidualnym omawianiu scenariuszy lekcji z opiekunem praktyk oraz analizowały przeprowadzone zajęcia.

Narzędzia i procedury badawcze

Głównym narzędziem badawczym był wywiad przeprowadzany przed rozpoczęciem lekcji i dotyczący jej przebiegu oraz form pracy z seniorem. Następnie wszystkie lekcje były obserwowane przez opiekuna praktyk, który wypełniał arkusz ewaluacyjny opracowany do oceny procesu nauczania w grupie senioralnej. Oprócz tego zajęcia były równolegle obserwowane przez studentkę, która prowadziła lekcje w kolejnym tygodniu. Taka sytuacja pozwoliła na utrzymanie ciągłości procesu dydaktycznego, efektywne poznanie członków grupy, a zarazem – co równie ważne – umożliwiała dostrzeżenie tych aspektów wiedzy językowej, które wymagają powtórzenia. Dalszym etapem było przeprowadzenie wywiadu po lekcji oraz refleksyjna analiza przebiegu lekcji. Po zakończeniu wszystkich zaplanowanych zajęć uczestniczki badania poproszone zostały o wypełnienie ankiety dotyczącej ich doświadczenia zawodowego, jak również ich opinii na temat praktyk pedagogicznych w grupach 55 plus. W końcowej fazie badania respondentki wzięły udział w wywiadzie grupowym, którego celem była analiza specyfiki pracy z seniorami, wymiana spostrzeżeń i doświadczeń, ewentualnych stereotypów dotyczących studentów w trzecim wieku oraz zarówno pozytywnych, jak i negatywnych aspektów procesu nauczania.

Wyniki

Ze względu na ograniczony wymiar niniejszego artykułu analiza wyników badania koncentruje się na najistotniejszych aspektach zajęć z języka angielskiego w grupie senioralnej, biorąc pod uwagę specyficzne potrzeby osób w trzecim wieku⁴. W ramach badania każda studentka filologii angielskiej przeprowadziła 1 godziną dydaktyczną zarówno w grupie A1, jak i w grupie A2. Zatem analiza danych dotyczy 10 godzin dydaktycznych.

---

⁴ Dane zostały pogrupowane według głównych rekomendacji badaczki D. Ramírez Gómez (2016, s. 163–175) dotyczących prowadzenia zajęć języka obcego dla seniorów oraz potrzeb seniorów związanych z uczeniem się języków obcych według A. Jaroszewskiej (2013, s. 84–87).

Zestawienie czynników dotyczących dostosowania zajęć do potrzeb seniorów

Badanie wykazało, że wszystkie uczestniczki w rzetelny sposób zaplanowały zajęcia, kładąc nacisk na cele językowe studentów, preferowane formy pracy oraz wiek studentów. Tabela 1 ilustruje wybrane aspekty oceny opracowane na podstawie arkusza ewaluacyjnego.

Tabela 1. Zbiorcze zestawienie najistotniejszych aspektów oceny i samooceny zajęć języka angielskiego

Aspekty zajęć z języka angielskiego wymagające dostosowania się nauczyciela do grupy seniorów	Liczba godzin dydaktycznych	
	TAK	NIE
Komunikacyjne cele językowe oraz tematyka zajęć	10	
Dodatkowe pomoce dydaktyczne oraz notatki na tablicy	10	
Język angielski nauczyciela	5	5
Głos nauczyciela	8	2
Tempo lekcji	10	
Interakcja oparta na relacjach społecznych	10	
Nadzór interakcji	10	
Aranżacja sali	2	8
Partnerska relacja	10	
Wspierająca i motywująca atmosfera	10	

Źródło: badania własne.

Zestawienie wyników pozwala stwierdzić, że wszystkie uczestniczki badania oparły cele lekcji na zadaniach komunikacyjnych, preferując tym samym interakcje w środowisku klasowym. Należy zauważyć, że 100% respondentek zwracało szczególną uwagę na partnerską relację z seniorami oraz stworzenie motywującej atmosfery podczas zajęć. Zaobserwowano również pewne słabości zajęć. Mowa tutaj przed wszystkim o organizacji pracy w klasie oraz umiejętnościach adaptacji poziomu nauczania języka angielskiego do możliwości i potrzeb kursantów. W świetle badania organizacja środowiska klasowego w 80% przypadków nie została dostosowana do nauczania w grupie senioralnej. Jeśli zaś chodzi o dostosowanie języka angielskiego do poziomu zaawansowania kursantów, faktem jest, że 50% respondentek wykazało się umiejętnością przystosowanie języka do potrzeb seniorów.

W tym miejscu bez wątplenia zasadne wydaje się przedstawienie analizy jakościowej czynników zaprezentowanych w tabeli 1.

Komunikacyjne cele językowe oraz tematyka zajęć

Należy przypomnieć, że myślą przewodnią kursów dla seniorów jest szeroko rozumiane podejście komunikacyjne w związku z tym, respondenci skupiły się w dużej mierze na zadaniach opartych na konwersacji. Z badania wynika, że uczestniczki badania skrupulatnie selekcjonowały słownictwo, które odzwierciedlało styl życia seniorów, a tym samym promowało tematy bliskie ich sercu. Warto przytoczyć przykład Łucji, która przyznała, iż rozmowa poobserwacyjna z seniorami zainspirowała ją do kolejnych zajęć: *Panie stwierdziły same, że chciałyby poznać jakieś słownictwo medyczne i chciałyby mówić o problemach związanych ze zdrowiem, więc w ten sposób starałam się przygotować lekcję.* Tematyka ta okazała się sukcesem, a seniorki chętnie dzieliły się swoimi doświadczeniami, szczegółowo opisując swoje dolegliwości i całkowicie angażując się w zadania. Z całą pewnością należy pamiętać, że osoby w trzecim wieku są zainteresowane autentyczną wiedzą językową, co w praktyce dydaktycznej wiąże się z dokładnym przygotowaniem zajęć, ponieważ studenci 55 plus są niezwykle dociekliwi. Jak podsumowała Anna: *Przygotowanie zajęć zdecydowanie wymaga więcej czasu, trzeba wszystkie informacje dokładnie sprawdzić, bo zawsze jest coś dodatkowego, o co Panie mogą zapytać.* Jest to warunek, aby zajęcia można było uznać za atrakcyjne i zajmujące pod względem treści, a aktywne uczestniczenie seniorów w zadaniach jest prawdziwym wskaźnikiem ich potrzeb.

Znaczący jest również fakt, że wszystkie uczestniczki badania podkreślały konieczność przygotowywania własnych materiałów dydaktycznych opartych na umiejętności mówienia, mimo korzystania z podręcznika kursowego⁵. Wśród najczęściej wymienianych powodów była niewystarczająca ilość ćwiczeń utrwalających materiał opartych na konwersacji, chęć urozmaicenia zajęć, pozytywne nastawienie studentów-seniorów do dodatkowych zadań oraz możliwość wyboru tematów związanych z funkcjami językowymi.

Przygotowanie i prowadzenie zajęć

W tym kontekście należy przede wszystkim zwrócić uwagę na przygotowanie dodatkowych materiałów, dbanie o przejrzystość notatek na tablicy oraz organizację pracy w klasie.

---

⁵ Podręczniki zostały wprowadzone przez opiekuna praktyk w drugim roku prowadzenia kursu. Grupa A1 korzysta z podręcznika *English File Beginner* (Latham-Koenig, Oxenden 2014), natomiast grupa A2 realizuje materiał z książki *English File Pre-Intermediate* (Latham-Koenig i in. 2012).

a) Dodatkowe materiały dydaktyczne oraz notatki na tablicy

Wszystkie uczestniczki badania pamiętały o potrzebach seniorów, biorąc pod uwagę wiek studentów. W praktyce chodzi tu zarówno o przygotowanie dodatkowych materiałów dydaktycznych używając czcionki w rozmiarze minimum 14 punktów oraz dbanie o dobry format i przejrzystość ćwiczeń, jak i zorganizowane, wyraźne i czytelne notatki na tablicy, które są absolutną koniecznością z uwagi na słabszy wzrok oraz ograniczoną percepcję studentów.

b) Organizacja pracy w środowisku klasowym

Należy również odnotować, że proces dydaktyczny jest ściśle związany ze środowiskiem klasowym, które powinno spełniać wymogi grupy seniorów oraz być dostosowane do ewentualnych ograniczeń ruchowych, zwłaszcza w przypadku ćwiczeń wymagających interakcji między kursantami. Wszystkie obserwowane zajęcia zawierały różne formy interakcji, z dominacją pracy w parach. Niestety według 80% respondentek przygotowanie materiałów dydaktycznych do przeprowadzenia interakcji student – student kończy proces projektowania ćwiczenia, co okazuje się klasycznym błędem młodego stażem nauczyciela, który koncentruje się w głównej mierze na metodycznym przygotowaniu lekcji, zapominając tym samym o realnym przygotowaniu sali lekcyjnej. Brak przestrzennego zmysłu oraz odpowiedniego przygotowania układu stolików i krzeseł zdecydowanie zmniejsza nie tylko komfort pracy nauczyciela, ale również swobodę uczenia się seniorów. W rezultacie trudno było nie dostrzec dyskomfortu towarzyszącemu aktywnemu nadzorowaniu wykonywania zadań w parach, wynikającego z przeciskania się nauczyciela między rzędami. Co ciekawe, wszystkie uczestniczki badania pominęły ten aspekt w samoocenie, bagatelizując jego rolę w poprawie jakości przeprowadzonych zajęć. Co istotne, uświadomienie konieczności przygotowania środowiska klasowego do różnych form interakcji sprawiło, iż wszystkie respondentki przyznały, że jest to wina braku wizualnego przeanalizowania układu klasy w fazie planowania ćwiczenia oraz skupienia się wyłącznie na funkcji poznawczej ćwiczenia.

Tempo zajęć

Warto zaznaczyć, że wszystkie uczestniczki badania wskazywały tempo zajęć jako aspekt wymagający dużej elastyczności i świadomości ze strony nauczyciela. Obserwacje dowiodły, iż tempo podczas wszystkich zajęć było dostosowywane do wolniejszego toku pracy osób w trzecim wieku, zwłaszcza w przypadku zadań komunikacyjnych opartych na interakcji student – student. Zaistniała sytuacja skutkowałą niekompletną realizacją zaplanowanych celów lekcji, lecz mimo to zajęcia należy uznać za ciekawe i atrakcyjne, gdyż zaangażowanie w ćwiczenia oraz rezultaty współpracy między kursantami potwierdzają efektywne wykorzystanie godzin zajęć. Ponadto tempo wprowa-

dzania nowego materiału było również determinowane licznymi powtórkami słownictwa, które stanowiły kluczowy element zajęć. Należy przy tym pamiętać, że nauczyciel powinien używać różnych technik i strategii, które umożliwiają studentom w trzecim wieku skuteczne przyswajanie elementów leksykalnych. Dlatego też powtórki były oparte na tłumaczeniach, synonimach, antonimach, obrazkach, prezentacjach multimedialnych oraz realnych przedmiotach.

Język nauczyciela

Ocena i samoocena nauczyciela języka angielskiego wiąże się z takimi elementami, jak proste instrukcje do zadań oraz tempo wypowiedzi nauczyciela.

a) Proste instrukcje do zadań

Język instrukcji do zadań stanowił nie lada wyzwanie dla uczestniczek badania, które z braku szczegółowego planu prowadzenia ćwiczenia często – bez wyraźnej konieczności – przechodziły na język polski, co niestety powodowało, że powrotne przejście na język angielski stawało się trudniejsze. W konsekwencji potencjał językowy seniorów nie został w pełni wykorzystany, a język angielski nie był naturalnym narzędziem przekazywania wiedzy. Wyjaśnienia dotyczące zadań były zbyt skomplikowane, co niejednokrotnie powodowało chaos oraz utratę dyscypliny na zajęciach. Cieszy fakt, iż sytuacje te zostały odnotowane przez wszystkie respondentki w samoocenie jako elementy wymagające głębszego namysłu na etapie planowania zajęć.

b) Tempo wypowiedzi nauczyciela

Istotne okazuje się również wolniejsze tempo wypowiadanych słów oraz mówienie nieco głośniejsze, co ułatwia seniorom swobodne przetworzenie informacji usłyszanych w języku angielskim. Analiza dowiodła, że cztery uczestniczki badania prowadziły zajęcia, dostosowując swoje tempo wypowiedzi do studentów-seniorów, natomiast jedna uczestniczka badania (Ewa) borykała się ze swoim szybkim z natury tempem mówienia, który niejednokrotnie zakłócał seniorom ich wolniejszy proces przyswajania wiedzy oraz obniżał poziom ogólnej aktywności i zaangażowania.

Partnerska relacja oraz interakcja

Badanie wykazało, że pozytywne relacje na zajęciach to podstawa sukcesu w procesie nauczania osób w trzecim wieku. W praktyce partnerstwo nie oznacza jedynie

danie kursantom możliwości decydowania o treściach nauczania, lecz wiąże się również ze wzajemnym szacunkiem, wdzięcznością oraz serdecznością. Pomimo dużej różnicy wieku między instruktorami a studentami, klimat zajęć stworzony przez wszystkich uczestników procesu dydaktycznego motywował do regularnej pracy nad językiem. Jak stwierdziła Beata:

Na zajęciach głównie panuje bardzo miła atmosfera, widać, że Panie czują się dobrze, nie czują stresu lub się boją. Przychodzą z chęcią i są zadowolone. Stosunek do nauczyciela jest również bardzo miły, bo często po zajęciach przychodzą i mówią „dziękuję za lekcję”.

Co więcej, ważne jest również to, że promując zadania komunikacyjne najczęściej w parach, seniorzy mieli okazję poznać innych kursantów, dzieląc się swoją wiedzą i doświadczeniem językowym. Studentki filologii angielskiej zwróciły uwagę, że praca z partnerem jest skuteczna oraz zwiększa językową pewność siebie: *Panie są zadowolone, jeśli jest dużo ćwiczeń związanych z mówieniem, również, jeśli mogą pracować w parach* (Beata); *Podczas pracy w parach mogą się komunikować ze sobą i wtedy widać, czy zadając i odpowiadając na pytania, potrafią się dogadać* (Anna); *W parach, jeśli jedna osoba nie wie, to druga podpowie i tym się motywują* (Łucja). Nie bez znaczenia jest również – wspomniane wcześniej – monitorowanie i nadzorowanie interakcji, która mimo utrudnionego technicznego dostępu do seniorów była znaczącym elementem zajęć. W tym miejscu należy podkreślić, że uczestniczki badania wywiązały się z tego zadania bardzo profesjonalnie, przyjmując dwie role: rolę pomocnika, który na bieżąco usprawnia komunikację, lub rolę trzeciego interlokutora, który aktywnie angażuje się w konwersację, prezentując swoje poglądy i opinie. Nie mniej istotny jest fakt, iż respondentki starały się podejść indywidualnie do seniorów, dbając o równomierne rozdzielenie swojej uwagi zarówno podczas interakcji nauczyciel – student, jak i student – student. Mowa tu przede wszystkim o zwracaniu uwagi na wysoką jakość wykonywanych zadań oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów komunikacyjnych.

Atmosfera

Obiecujące jest także to, że wszystkim uczestniczkom udało się stworzyć życzliwą i serdeczną atmosferę, która niezwykle korzystnie oddziaływała na studentów, kreując wspierające środowisko klasowe. Z psychologicznego punktu widzenia warto wspomnieć empatię, która powinna towarzyszyć nauczycielowi podczas całego procesu nauczania seniorów. Sytuacja ta została zauważona przez Annę, która przygotowując ćwiczenia, brała pod uwagę wiek i wynikające z niego ograniczenia studentów: *Starałam się, żeby w zadaniach nie było słów, które mogłyby się im [seniorom] źle koja-*

rzyć, nie wiadomo, czy każda z nich ma męża, czy żyjących rodziców, więc starałam się takich słówek nie używać, żeby nie było przykrych sytuacji. Motywujący klimat zajęć w głównej mierze udało się stworzyć również dzięki pochwałom, używaniu imion seniorów oraz generalnej otwartości w kontakcie. Co ciekawe, na pytanie *Z czego jest Pani szczególnie zadowolona po przeprowadzaniu lekcji?* respondentki w pierwszej kolejności wymieniały atmosferę, która – jak podkreślano – była również budowana dzięki aktywnemu zaangażowaniu uczestniczek kursu, współpracując bowiem podczas zajęć, pośrednio pomagały nauczycielowi w stworzeniu przyjaznych warunków do nauki.

Dyskusja i wnioski

Przedstawiona w artykule analiza wyników badania pozwala stwierdzić, że respondentki pamiętały o dostosowywaniu zajęć do możliwości studentów-seniorów. Z całą pewnością dużym atutem zajęć były zadania komunikacyjne wykonywane w parach, ponieważ pomogły w przełamaniu barier językowych, a jak zaznacza P. Pawlak i in. (2018), osoby w trzecim wieku mają niejednokrotnie trudności ze współpracą z obawy o publiczną „utrąę twarzy”. Promowanie interakcji odgrywa również rolę terapeutyczną, gdyż wzmacnia motywację seniorów poprzez poznanie innych kursantów, a wspólne wykonanie zadania pozwala skupić uwagę na pozytywnych aspektach edukacji językowej (Grotek, Kiliańska-Przybyło 2012, s. 122).

Ponadto wyniki oceny i samooceny prowadzących zajęcia dla słuchaczy UTW utwierdziły w przekonaniu, że atmosfera determinuje zaangażowanie studentów na zajęciach. Badanie M. Derenowskiego (2018, s. 156) wykazało, że jedną z najważniejszych cech glottogeragoga jest stworzenie życzliwego klimatu opartego na empatii oraz poczuciu bezpieczeństwa. Fundamentalną kwestią jest także to, że mimo dużej różnicy wieku między instruktorami a studentami udało się zbudować partnerską relację, głównie dzięki dbaniu o indywidualne podejście do studenta oraz dostrzeżeniu małych sukcesów językowych seniorów (zob.: Ramírez Gómez 2016, s. 173; Derenowski 2018, s. 156). Trudno zatem nie dostrzec, że najistotniejsze wyzwanie, jakim jest, według A. Niżegorodcew (2016, s. 103) poznanie potrzeb seniorów, zostało skutecznie zrealizowane.

Trzeba jednak zaznaczyć, że zaprezentowane w artykule badanie miało pewne słabości. Fakt, że przed rozpoczęciem badania studentki filologii angielskiej pracowały z seniorami, czerpiąc z doświadczenia opiekuna praktyk, mógł, w pewnym stopniu, wpłynąć na podobną adaptację stylu nauczania. W praktyce, znając preferencje kursantów, respondentki były w stanie należycie dostosować metody i techniki nauczania. Dlatego należałoby powtórzyć badania ze studentami filologii, którzy zaczynają swoją pracę w grupie senioralnej i nie mają poprzednich doświadczeń dydaktycznych w pracy z taką grupą.

Być może warto zastanowić się nad wdrożeniem obowiązkowych zajęć z metodyki nauczania języków obcych seniorów w polskim systemie szkolnictwa wyższego. Przygotowanie takie poszerzyłoby profesjonalne kompetencje przyszłych nauczycieli i stworzyło dodatkowe możliwości przyszłego zatrudnienia w zawodzie nauczyciela języków obcych.

Bibliografia

- ALVARADO CANTERO L. 2008, *Enseñanza de español como segunda lengua a adultos mayores: Algunas consideraciones*, Filología y Lingüística, 34.
- BEISGEN B.A., CROUCH KRAITCHMAN M., 2003, *Senior Centers Opportunities for Successful Aging*, Springer Publishing Company, New York.
- DERENOWSKI M., 2018, *Identifying the characteristics of foreign language teachers who work with senior learners*, [in:] D. Gabryś-Barker (ed.), *Third Age Learners of Foreign Languages*, Multilingual Matters, Bristol.
- GROTEK M., 2018, *Students needs and expectations concerning foreign language teachers in Universities of the Third Age*, [in:] D. Gabryś-Barker (ed.), *Third Age Learners of Foreign Languages*, Multilingual Matters, Bristol.
- GROTEK M., KILLIANSKA-PRZYBYŁO G., 2012, *Rola czynników afektywnych w procesie nauki języka obcego przez obcy w wieku senioralnych*, Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja, 3(59).
- JAROSZEWSKA A., 2010, *Kilka uwag na temat metodologii badań prowadzonych wśród osób w wieku senioralnym*, Neofilolog, 34.
- JAROSZEWSKA A., 2011, *Uczeń w wieku późnej dorosłości – próba charakterystyki w kontekście organizacji procesu nauczania języków obcych*, [w:] J. Knieja, S. Piotrowski (red.), *Nauczanie języka obcego a specyficzne potrzeby uczących się. O kompetencjach, motywowaniu i strategiach*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- JAROSZEWSKA A., 2013, *Nauczanie języków obcych seniorów w Polsce*, Impuls, Kraków.
- JAROSZEWSKA A., 2018, *Co dalej z glottodydaktyką?*, Języki Obce w Szkole, 1.
- KRYSTOŃ M., 2005, *Motivation in the adult education*, The New Educational Review, 5, 2(3).
- LATHEN-KOENING C., OXENDEN C., 2014, *English File Beginner. Student's Book*, Oxford University Press, Oxford.
- LATHEN-KOENING C., OXENDEN C., SELIGSON P., 2012, *English File Pre-Intermediate. Student's Book*, Oxford University Press, Oxford.
- NIZEGORODCEW A., 2016, *Studying English in Senior Years: A Psycholinguistic Perspective*, [in:] D. Gałajda, P. Zakrajewski, M. Pawlak (eds.), *Researching Second Language Teaching. Studies in Honor of Danuta Gabryś-Barker*, Springer, Heidelberg–New York.
- PAWLAK P., DERENOWSKI M., MYSTKOWSKA-WIERTELAK A., 2018, *The Use of Indirect Language Learning Strategies by Third-Age Learners: Insights from a Questionnaire Study*, [in:] D. Gabryś-Barker (ed.), *Third Age Learners of Foreign Languages*, Multilingual Matters, Bristol.
- RAMÍREZ GÓMEZ D., 2016, *Language Teaching and the Older Adult: The Significance of Experience*, Multilingual Matters, Bristol.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli, Dz.U. z 2017 r., poz. 1189.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczycieli, Dz.U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.

- SINGLETON D., 2018, *Really Late Learners: Some research Contexts and Some Practical Hints*, [in:] D. Gabryś-Barker (ed.), *Third Age Learners of Foreign Languages*, Multilingual Matters, Bristol.
- STUART-HAMILTON I., 2014, *Introduction to the Psychology of Ageing for Non-Specialists*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia.
- WINGFIELD A., 2000, *Speech perception and the comprehension of spoken language in adult aging*, [in:] D. Park, N. Schwartz (eds.), *Cognitive Aging: A Primer*, Psychology Press, Philadelphia, PA.

Netografia

<http://www.ppwsz.edu.pl> [dostęp: 30.08.2018].

Evaluation and self-evaluation of senior learners' teaching process

The main objective set to the paper is to investigate the most significant factors which ought to be taken into account while teaching third agers. The findings of a study conducted among the English philology students clearly show that the knowledge of senior students' needs is of pivotal importance, and the success of educational process is based on conscious adaptation of teaching styles. As evidenced in the study, a supportive atmosphere not only helps seniors be more willing to communicate in English, but it also fosters motivation to cooperate actively in different patterns of interaction. What should also be emphasised here is that topics need to be selected precisely to match seniors' interests, and the choice of vocabulary is to be limited to the functional one. In a similar vein, didactic materials as well as the teacher's quality of voice emission must be adapted to potential disorders of hearing or sight since third agers require far more time to process and comprehend foreign language input. In the actual teaching practice, it seems fairly evident that a slower pace of the lesson and clear instructions have a tremendous influence on maintaining a good rapport with senior citizens.

Keywords: *senior learners, English teaching, evaluation, self-evaluation*